

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Az alkotásról két tételben

Sir Ken Robinson & Lou Aronica: Az alkotó elem. Fedezd fel, mire születtél, és minden megváltozik. HVG Könyvek, 2010; ISBN: 978-963-304-030-0

Justin Pollard: Feltalálósdi. 100 tudományos felfedezés, ahogy valójában történt. HVG Könyvek, 2011; ISBN 978-963-304-056-0

Minden bizonnyal helytálló azt mondanunk, hogy a tényezők között, amelyek kiemelték az emberiséget az állatvilágból, meghatározó jelentőségű volt az alkotóképesség megszületése és kibontakozása is. Némi, a lényegét nem torzító egyszerűsítéssel ez azzal születt, hogy az emberek tudatosan keresni kezdték megoldásokat, amelyek megkönnyítették az életüket, eredményesebbé és hatékonyabbá tették tevékenységeik végzését, s az így kialakított megoldásokat, alkotásaikat egyrészt feltehetően tudatosan átadták a velük élőknek, másrészt ez utóbbiak bizonyára szintúgy tudatosan igyekeztek azokat ellesni, átvenni, mai fogalommal hasznosítani. Dióhéjba sűrítve a lényegét, alkotni a kezdetek kezdetétől fogva annyi, mint tudatosan és – többé-kevésbé – módszeresen túllépni a technika mindenkori állásán, meglátni és megragadni a mások előtt rejtve maradó lehetőségeket és megoldásokat, felismerni és kiaknázni az azokhoz vezető összefüggéseket. Mindezek pedig a tudatos tanítással és/vagy (el)tanulással váltak az emberi faj egyedülálló adottságává.

James Lovelock írja a Gaia halványuló arca – Utolsó figyelmeztetés c. könyvében (I. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2011. 2. sz.), hogy az egyetlen valóban megújuló forrásunk a Napból folyamatosan hozzánk áramló energia. Minden másból egy adott készlettel gazdálkodunk, azt fogyasztjuk, még ha igyekszünk is regenerálni, amit lehet és tudunk. Valójában ez a fizikai erőforrásokra igaz. Az emberiség ténylegesen rendelkezik egy – de csak egyetlen egy – külső korlátoktól mentesen bővíthető erőforrással, az pedig az alkotóképesség. Hasznát azonban annak is csak annyiban veszi, amilyen bölcsen képes élni vele.

Az alkotó elem

„A' tudományos emberfő mennyisége a' nemzet igazi hatalma. Ezek Statistikája az ország legérdekesebb – leginteressánsabb – része. Nem termékeny lapány, hegyek, ásványok, éghajlat 's a' t. teszik a' közérőt, hanem az ész, melly azokat józanon használni tudja. Igazibb suly 's erő az emberi agyvelőnél nincs. Ennek több vagy kevesebb léte a' nemzetnek több vagy kevesebb szerencséje.” (gr. Széchenyi István: Hitel – A' kiművelt emberfő) Ma már azonban ez is kevés az ország boldogulásához. „Nem elég fellobogni, / de mindig égni kell! / És nem

elég csak égni: / fagyot is bírjon el, / ki acél akar lenni, / suhogni élivel. / Nem elég álmodozni. / Egy nagy-nagy álom kell! / Nem elég megérezni, / de felismerni kell! / Nem elég sejteni, / hogy milyen kor jön el; / jövőnket – tudni kell! / Nem elég a célt látni; / járható útja kell! / Nem elég útra lelteni, / az úton menni kell!” (Váci Mihály: Még nem elég)

Korunkban minden *valódi* gazdasággal rendelkező ország legfontosabb erőforrása már nem is az ott dolgozók „műveltsége”, hanem alkotóképességük. (*Valódi* a gazdaság, ha cégei – és velük végső soron a gazdaság egésze – nagy hányadban olyan tevékenységeket végeznek, amellyel igen számottevő hozzáadott értéket állítanak elő, s ha e cégek tevékenységében meghatározó szerepet játszik a náluk végzett innovációs munka, azaz nem pusztán alárendelt, mechanikus végrehajtói a másutt meghozott döntéseknek.) Ma tudásalapú gazdaságról beszélünk, de a cégek és országok verseny- és jövedelemtermelő-képessége már egyre inkább egy még magasabb, minőségileg többet követelő szinten, alkotóképességük versenyében dől el.

Meglehetősen – s még inkább ijesztően – megalapozott feltevésnek mutatkozik, hogy már a közeli jövőben az emberiség sorsa aszerint alakul, lesz-e elegendő alkotóképessége jelenlegi élet- és gazdálkodási módjának teljes átalakításához. Megalapozott feltevésnek mutatkozik, hogy jelenleg gyorsulva haladunk egy olyan válságba vezető ütközőpályán, amelyből csak mindent átfogó paradigmaváltás menthet ki. Erre mutat, hogy egyszerű matematika is igazolhatja: legfeljebb még ideig-óráig tartható a jelenlegi gazdasági paradigma, amelynek alapja és fő törekvése az évről-évre megvalósítandó, évente egynél nagyobb láncindexet eredményező növekedés. Ez gyakorlatilag exponenciális növekedést jelent, amely gyorsuló ütemben használja el tápláló forrásait, és ezzel bármely véges rendszerben töréshez vezet. Sőt: a végső és a termelő fogyasztás ma olyan mértékben fogyasztja el a Föld erőforrásait, hogy minden valószínűség szerint hosszabb távon még azok pusztas szinten tartása sem biztosítható, egészen bizonyosan nem a fogyasztás jelenlegi szerkezetében. És az emberiség létszáma is egyelőre exponenciálisan növekszik.... A (világ)gazdaság, ha tudata lenne, és beszélni tudna, Rilkrét idézhetné az embernek: „Míhez fogsz, Uram, ha majd meghalok? / A kelyhed voltam, ha elpattanok?” Az egyetlen életképes válasz pedig a mindent átfogó paradigmaváltás, amely, ha megvalósul, az emberiség addigi legnagyobb és legkreatívabb alkotása lesz – annál is inkább mert szó szerint gyökeres változásokat kell teremtenie az élet minden területén, beleértve még a háztartások napi működésének apró részleteit is. Ez pedig nyilvánvalóan felülről, valamiféle központi intelligencia vezényletével véghez sem vihető, hanem csak az emberiség jelentős hányadának kreatív közreműködésével valósítható meg.

Néha az iskolától való megszabadulás a legjobb dolog, ami csak egy nagy szellemmel történhetik. / Az egyetlen lehetőségünk, hogy felkészüljünk a jövőre az, hogy a lehető legtöbbet hozzuk ki magunkból, éspedig abban a feltételezésben, hogy amennyiben így teszünk, a lehető legrugalmasabbak és legr produktívabbak leszünk. / Megfelelő alkalmak híján az ember esetleg soha nem ismeri meg saját hajlamait (ez itt a tevékenységére vonatkozik), sem azt, amire predesztinálnák. / Nem lehetünk kreatívak anélkül, hogy intelligensen cselekednénk.

(Óh, mennyire igaz ez, és hányszor bukik bele találmányok, alkotások hasznosításba vitele, az innovációs fejlesztő munka az intelligens cselekvés hiányába vagy elégtelenségébe!) Hasonlóképpen, az intelligencia legmagasabb szintű megvalósulása a kreatív gondolkodás. Az alkotó elem keresése során fontos, hogy megértsük a kreativitás valódi természetét, és hogy világosan lássuk, miként viszonyul az intelligenciához. / Mindenki kreativitásra való félelmetes képességekkel születik. A titok nyitja e képességek fejlesztése. / Minek a következők a hatalmas különbségek az ember és a bolygónkon élő többi faj gondolkodása és viselkedése közt? Általában azt felelem, hogy a képzelet. Az emberi szellem fenomenális kreativitásának oka a humán intelligencia dinamikája. / A különböző médiumokban megvalósuló kreativitás feltűnő és hatásos illusztrációja az intelligencia és a gondolkodásmód sokszínűségének. / A logika nagyon fontos lehet a kreatív gondolkodás bizonyos szakaszaiban aszerint, hogy milyen munkát végzünk, különösen ha új elgondolásokat értékelünk, illetve azt, hogy miképp illeszkednek meglévő elméletekbe, vagy milyen kihívást jelentenek ezek számára. A kreatív gondolkodás azonban még így is túltesz a lineáris és logikus gondolkodáson, amennyiben szellemünk és testünk valamennyi területével szoros kapcsolatban van. / A tevékenység, amely bekebelez bennünket, akkor is lényegileg jutalmazóvá lesz, ha eredetileg más okból kezdtünk bele. (Idézet Csikszentmihályi Mihály Flow – Az áramlat: A tökéletes élmény pszichológiája c. könyvéből)

Azok a tevékenységek, amelyeket szeretünk, még akkor is energiával töltenek fel bennünket, ha fizikailag ki vagyunk merülve. Ez az alkotó elem egyik kulcsa, s az egyik fő magyarázata annak, miért létfontosságú mindenki számára, hogy megtalálja alkotó elemét. / A legtöbb ember számára annak, hogy alkotó elemében van, az első számú feltétele az, hogy kapcsolatban van olyanokkal, akiknek ugyanaz a szenvedélyük, mint az övé, és szintén vágnak arra, hogy e szenvedély által a lehető legtöbbet hozzák ki magukból. / Ha nem vitatunk meg másokkal dolgokat, kimaradunk belőlük. Senki sem lehet valaki, ha nincsenek körülötte mások. (Mit ér az alkotás bármely eredménye, ha nem adjuk át azt másoknak? És mekkora ostobaság alkotásba belevágni anélkül, hogy tanulmányoznánk, mások már mire jutottak e téren!) / Könnyebb túltenni magunkat az emberek velünk kapcsolatos ítéletén, mint a saját magunkén – a félelmet, amelyet magunkban felépítünk. / A kiálló szöveget visszakalapálják. (Jókai ezt sarkosabban mondja a Szabadság a hó alatt c. regényében: „Ki egy fejjel kimagaslik, kést neki!”) / Gyermekünk közül soknak bizonyosan olyan munkája lesz, amelyet még ki sem találtunk. Eképpen vajon nem kötelességünk-e arra biztatni őket, hogy a lehető legtöbb lehetőséget derítsék fel, s közben igyekezzenek felismerni valódi képességeiket és igazi szenvedélyeiket? (A „szendély” a könyvben mindvégig a tevékenységre, eredmények elérésére, alkotásra vonatkozik) – idézetek a könyvből.

Robinson a bevezetőjében azt írja: „Ez a könyv himnusz az emberi tehetség és szenvedély lélegzetelállító sokféleségéhez, kivételes fejlődési és növekedési potenciálunkhoz.” A himnusz ugyan, az Akadémiai Kiadó szótár.net rendszerét idézve, lelkes, emelkedett hangulatú, ünnepi költemény, ő azonban nagyon is gyakorlatias szemléletű szakember, aki két lábbal áll

a valóság talaján – ugyanakkor a fejét, a mondandóját a legmagasabb jobbitó eszmék közé is emeli. Jellemző példája ennek bevezetőjének következő része: „Legszébb reményünk a jövőre, hogy az emberi lét új korszakához a humán rátermettség új paradigmáját dolgozzuk ki. Olyan környezeteket kell létrehozunk iskoláinkban, munkahelyeinken, közhivatalainkban, amelyekben minden egyes ember inspirálva érzi magát, hogy kreatív módon fejlődjék. Gondoskodnunk kell arról, hogy mindenkinek legyen esélye tenni, amit tennie kellene (és ebben nyilvánvalóan belső késztetésről, nem pedig külső kényszerről beszél! – a szerző), s arról, hogy felfedezze magában az alkotó elemet – mégpedig a saját egyedi módján.”

Az alkotóképesség a legértékesebb eszközünk, még ha sokakban ez így nem is tudatosul – az emberiség egészének minden kétséget kizáróan az, az egyes emberek nagy részének úgyszintén. Ugyanakkor rendkívül kényes adottságunk: külső, valamint bennünk lakozó, illetve belőlünk származó feltételek garmadája befolyásolja, hogy kibontakozik-e, ha igen, milyen módon, mivé fejlődik, milyen irányultságokat vesz fel, s hogyan válhat hasznára másoknak és magunknak. Robinson itt három kategóriába, az ő szavával koncentrikus akadályozó körbe sorolja az alkotó elem megtalálását akadályozó tényezőket: személyes, szociális és kulturális jellegűek. A személyest alkotják például a lelki és testi problémák, fogyatékoságok, valamint a félelem; a szociálist a szűkebb-tágabb környezetből származó visszafogó és/vagy eltérítő hatások, a kulturálisnak pedig karakteres elemei a norma- és az értékrendszerek. Döbbenetes példát hoz arra, hogy az emberekbe beleivódott normarendszer még az érzékelési képességüket is képes erőteljesen befolyásolni.

Az alkotóképesség természetéből következik, hogy kritikus jelentőségű lehet mindebben a módszeres és szakszerű tehetséggondozás, másrészt viszont az is, ha a lappangó vagy többé-kevésbé már meg is nyilvánult tehetséggel megáldott ember környezete így-úgy gátolja a kibontakozását – akár csak olyan légkör fenntartásával is, amelyben az nem is gondol ilyen felemelkedésre, vagy megijed annak esetleges következményeitől. Szó szerint sorsdöntő lehet ebben a mentorok szerepe, amelyet Robinson felbecsülhetetlen értékűnek mond, és így beszél róla: „Valamennyien sokféle akadállyal szembesülünk az utazás során, amelynek célja, hogy megtaláljuk azt, amire érzésünk szerint születtünk, s amit tennünk kell. Az utazás pedig sokkal fáradtságosabb, ha nem rendelkezünk nagy tudású vezetővel, aki segít bennünket szenvedélyeink felismerésében, aki élesztgeti érdeklődésünket, egyengeti útjainkat, és arra ösztönöz bennünket, hogy a lehető legtöbbet hozzuk ki adottságainkból. A mentorkodás természetesen kétirányú utca. Amennyire fontos, hogy életünkben legyen egy mentor, ugyanannyira fontos, hogy betöltsük e funkciót mások életében. Még az is lehetséges, hogy más emberek mentoraiként találunk rá a saját alkotó elemünkre.” És valóban, tudjuk azt is, hogy fejlett országokban gazdaságfejlesztési eszközként, közösségi támogatással működtetnek mentori segítséget nyújtó rendszereket. Azt pedig itt igazán nem kell részleteznünk, mennyit segíthet például egy jó mentor egy kevésbé tapasztalt alkotónak, feltalálónak, amíg annak alkotása eljut a hasznosításig.

„Fedezd fel, mire születél, és minden megváltozik” – ez az alcím ugyan így reklámízü túlzás, ám az kétségkívül igaz, hogy ha az ember felfedezi magában a tehetséget és vele – nem nélküle! – a küldetést, amely az életét kiteljesítheti, akkor sok minden, talán valóban minden megváltozhat a számára. Hogyan következhet ez be, miként érhetjük el, hogyan éljünk vele – ez központi témája és kiemelkedően értékes útmutatása a könyvnek.

Szinte végtelen a területek sora, amelyen az alkotóképesség megmutathatja magát, s magának ennek az adottságnak a sajátos természete, karaktere, megnyilvánulásának módja és terepe is szerfelett sokféle lehet. Ezért róla beszélni, látványosan, sőt megragadóan érdekeseket mondani igencsak könnyű – ellenben nagyon is komoly felkészültséget igényel, hogy valaki igazán értékes megállapításokat tudjon közölni róla, s még inkább, hogy hasznos útmutatást adjon annak kezeléséhez, kibontakoztatásához. A HVG Kiadó ajánlója elmondja, hogy „Sir Ken Robinson a kreativitás, az innováció és a humán erőforrások nemzetközileg elismert szakértője”. A Wikipedián található részletes bemutatása pedig meggyőz arról, hogy ő valóban autentikus szakértője e tárgynak.

Az 1950-ben született szerző a művészeti oktatás terén szakíró, előadó és nemzetközi tanácsadója kormányoknak, nonprofit szervezeteknek, oktatási és művészeti testületeknek. A Wikipedia hosszan sorolja az oktatásban végzett tevékenységét, egyetemi és egyéb szakmai pozícióit, beleértve a szakterületre irányuló kormányzati munkát is. 1998-ban egy kreativitással, oktatással és gazdasággal foglalkozó kormánybizottságot vezetett, és az erről készített jelentését így méltatta a Times: „Ez a jelentés a XXI. században az üzleti élet előtt álló legfontosabb kérdések közül emel ki néhányat. Arra kellene indítania minden cégvezetőt és HR-igazgatót, hogy cselekvést követelve verjék az asztalt.” Az észak-írországi békefolyamat részeként Sir Ken Robinson segített megalkotni az ezt szolgáló kreativitás- és gazdaságfejlesztési stratégiát. 1998-ban ő elnökölte a Kreativitási és Kulturális Oktatási Nemzeti Tanácsadó Bizottságot. 2003-ban e tevékenységéért lovagi címmel jutalmazták. 2005-ben a Time Magazin, a Fortune magazin és a CNN közös kezdeményezésében a legfontosabb véleményformálók egyikeként emelték ki. 2010-ben a Művészetek, Kézműves Tevékenységek és Kereskedelem Előmozdításának Királyi Társasága (l. <http://www.thersa.org/#e=slider1=4> – bölcs nép, amely ilyen társaságokat hoz létre, s megérdemli, hogy virágozzék!) animációt készítettett Robinson egyik beszédéről, amely az oktatási paradigma megváltoztatásával foglalkozott, s ezt a YouTube-on már az első héten közel félmillióan nézték meg.

Az alkotó elem mibenlétét Robinson így írja le a nyitó fejezetben (az elem jelentése itt mindvégig az, amit a Magyar értelmező kéziszótár ekként összegez: „Valaki számára természetének, hajlamainak megfelelő környezet, helyzet, állapot”, s amire az „elemében van” kifejezésünk is utal): „Az alkotó elem a természetes adottság és szenvedély találkozási pontja.” Mondanivalójának megértéséhez fel kell figyelni erre a kulcsfontosságú, és ilyen témakörben nem gyakran megidézett fogalomra: *szenvedély*. Könyvében az alkotó elem természetét kutatva sok területről sok kiemelkedő alkotót mutat be, és – amint mondja – ezek közös vonása, hogy olyasmit tesznek, amit szeretnek, s közben teljesen átadják magukat e tevé-

kenységnek. Szavait idézve „Másként érzékelik az idő múlását, úgy érzik, intenzívebben élnek (és aki megtapasztalta, tudja, hogy ez így is van!), összeszedettebbek, erősebbek, mint mások. Amikor valaki alkotó elemében van, úgy érzi, felfedezi valódi önmagát, megtudja, kicsoda is valójában, és hogy igazából mit kell kezdenie az életével. Ez az oka, hogy az e könyvben szereplő személyek közül sokan epifániaként írják le azt, amikor ráleltek alkotó elemükre.” [Az epifánia köznapi jelentése rendkívüli, (sors)döntő hatású, jótékony fordulat, amely gyökeresen megváltoztatja az ember életét, irányt és célt ad neki, és olyan lendületbe hozza őt, mint addig semmi más.] Erről a különleges lelkiállapotról Csíkszentmihályi Mihály definíciója a fentebb már idézett művéből: „amikor tudatunk harmonikusan rendezett, és magának a tevékenységnek a kedvéért szeretnénk folytatni, amit éppen csinálunk.”

Robinson így vezeti fel a mondandóját: „Ebben a könyvben részletesen megvizsgáljuk az alkotó elem fő jellemzőit. Elemezni fogjuk azoknak az embereknek a tulajdonságait, akik megtalálták alkotó elemüket, szemügyre vesszük azokat a körülményeket és feltételeket, amelyek közelebb visznek ehhez, és azonosítjuk az elrettentő tényezőket, amelyek megnehezítik az alkotó elem felfedezését. Megismerkedünk olyanokkal, akik megtalálták útjukat, olyanokkal, akik mások számára kövezik ki az utat, szervezetekkel, amelyek úttörő szerepet játszanak, és intézményekkel, amelyek utat tévesztettek. Történetek sokasága olvasható benne arról, milyen utakat tettek meg nagyon különböző emberek kreativitásuk kibontakoztatása során. Jó néhányukkal kifejezetten ennek a könyvnek a kedvéért készítettünk interjút. Elmondták, hogyan ismerték fel egyedülálló képességeiket, hogyan értek el nagy sikereket. Az utak, amelyeket bejártak, gyakran korántsem voltak szokványosak, hanem éles kanyarok, irányváltások, meglepő események formálták azokat. Az interjúalanyok beszéltek a felismerés pillanatáról, tehetségük kibontakozásáról, a családjuktól, barátaiktól, tanáraiktól kapott bátorításról – vagy ennek ellenkezőjéről –, s mindarról, aminek segítségével mégiscsak átverekedtek magukat az akadályok során. Történeteik korántsem tündérmesék. Mindannyian bonyolult, kihívásokkal teli életet élnek. Mindegyikük megélte a maga katasztrófáit és diadalait. Egyikük élete sem ’tökéletes’, azonban valamennyien időről-időre átélnek pillanatokat, amelyekben ízelítőt kapnak a tökéletességből. Ez a könyv azonban igazából nem róluk szól. Azért írtam, hogy átfogóbb képet fessek az emberi tehetségről és kreativitásról, valamint annak a mindnyájunk számára kínálkozó előnyeiről, ha megfelelő kapcsolatot alakítunk ki a saját egyéni képességeinkkel és szenvedélyeinkkel. Hitem szerint lényeges, hogy mindannyian megtaláljuk saját alkotó elemünket, nem egyszerűen azért, mert így elégedettebb emberek leszünk, hanem mert ahogyan a világunk fejlődik, a közösségeink és intézményeink pusztá jövője múlik majd ezen. Ezzel a könyvvel az a célom, hogy világossá tegyek olyan fogalmakat, amelyekre intuitív módon talán már többen ráéreztek, továbbá szeretnék mindenkit arra ösztönözni, hogy fedezze fel alkotó elemét önmaga számára, és ugyanebben másokat is segítsen. Remélem, hogy munkámmal hozzájárulhatok ahhoz, hogy új módon tekintsünk a saját lehetőségeinkre – és a környezetünkben élőkére.”

Előadásmódja túlnyomórészt tiszta, világos, többnyire nagyon törekszik a közvetlenségre – néha kissé túlságosan is, nemegyszer bulvársajtóba illő szófordulatokat használ. Olykor viszont beleakadunk hibás mondatba és pongyola nyelvhasználatba is (némelyik egyértelműen fordítási hiba). Gondolatmenete nemegyszer meglehetősen barokkos, szabadon csapongó. Egy Bertrand Russell-idézetből indulva pillanatok alatt az égitestek méretskálájánál járunk. A kötet nagy erőssége hatalmas ismeret- és példagazdagsága, s ez igazán megérdemelt volna egy jó név- és tárgymutatót. Épp e gazdagság miatt az nagyon hasznos lenne a szerzőnek a már elmondottakra történő hivatkozásai követésében is.

Néha ugyan úgy érezzük, kissé megszalad a lelkesedése az alkotó elem adta távlatokat illetően, viszont megállapításainak túlnyomó része nagyon is jó útmutató, olykor borotvaéles elemzéssel. Így például tény, hogy korunk egyik imádott, ködös bálványa az ember intelligenciája. Ő erről így beszél: „Az intelligencia lényege mindig is vita tárgya volt, különösen a terület hivatásos szakembereinek körében, akik egész életüket az erről való töprengéssel töltik.” Jó, mondhatnánk, ezt eddig is tudtuk. Robinson azonban döntő jelentőségű megállapítást tesz: ne azt vizsgáljuk, hogy ki mennyire intelligens (amit legfeljebb aszerint mérhetünk, hogyan felel meg egy nagyjában-egészében önkényes mérőrendszernek), hanem hogy hogyan intelligens. Amint mondja, és e könyvében példák sorával szemlélteti, az intelligencia kifejezésre juttatásának számos (valószínűleg inkább megszámlálhatatlanul sok) különböző módja van, és nem létezik skála, amely valaha is mérhetné ezt. S végül is egész könyvének egyik fő tanulsága, hogy az ember szellemi teljesítőképessége (hiszen valójában ebben mutatkozik meg az intelligencia) nem valami abszolút, önmagában létező entitás, hanem nagyon is kötődik ahhoz, hogy milyen környezetben, feltételrendszerben, milyen feladattípusban kell teljesítenie. Ahogy itt olvashatjuk, az egyiké akkor emelkedik a csúcra, ha filmet készíthet (Ridley Scott), a másiké, ha új fodrászati stílusvilágot, technológiát és divatot teremthet (Vidal Sassoon), a harmadiké, ha vállalkozások cégbirodalomká integrálódó sorát építheti fel (Richard Branson), a negyediké, ha a tényleges vagy virtuális pódiumon a közönséget akarja magával ragadni (Mick Fleetwood), s leginkább mindenkié akkor, ha így vagy úgy rábukkan a maga *elemére* (pl. a közgazdasági Nobel-díjas Paul Samuelson vagy a világhírű íróvá lett Paulo Coelho). S már az említettekben is érződik, hogy rendkívül széles körből hozza az alkotó elem megtalálásának apró, személyes „esettanulmányait” – ennek további, kiragadott példáiként említjük, hogy a könyvben Terence Tao matematikazsenit Meg Ryan követi, őt Don Lipski, az USA egyik legelismertebb szobrásza, őt Helen Pilcher, aki természettudós-kutatóként indult, majd tudománykommunikációt tanult és gyakorolt, s egy egészen különleges műfajt teremtve lett kiemelkedően sikeres: szórakoztató műsorokban beszél nívósan a természettudományokról.

Korunk egyik mind gyakrabban idézett követelménye az élethosszig tartó tanulás. Ez sokaknak biztatás, ám valószínűleg jóval többeknek fenyegetés. Robinson meggyőzően szól arról is, mennyi lehetősége van az embernek élete előrehaladottabb szakaszaiban is alkotó eleme megtalálására. Kiemeli: sokan élnek abban a tévhitben, hogy az élet lineáris, azaz a

pályán előre kell haladni. Valójában az élet nem lineáris, hanem pályamódosítások, bátor váltások vezethetnek el ahhoz, hogy az ember megtalálja alkotó elemét, akár jóval túl a fiatalságán is. Számos példát hoz erre is.

Hosszan kellene még idéznünk e könyv 11 fejezetbe sorolt és egy utószóval lekerekített megállapításait és útmutatásait, ám már csak egyet hozunk ide. „Senki sem külön sziget...” (John Donne), az alkotómunkában sem. Robinson így kezdi a Találj rá a törzsedre c. fejezetét: „A legtöbb ember számára annak, hogy alkotó elemében van, az elsősorú feltétele az, hogy kapcsolatban van olyanokkal, akiknek ugyanaz a szenvedélyük (emlékezzünk, milyen jelentéssel használja e szót – a szerző), mint az övé, és szintén vágnak arra, hogy e szenvedély által a lehető legtöbbet hozzák ki magukból.” Később viszont, a sokatmondó Mit szólnak majd hozzá? című fejezetben beszél a közösségnek egészen másfajta hatásairól is. A hangyakolóniák működése a hatékonyság és eredményesség csodája, és ebben – az általa idézett kifejezéssel – a *rajintelligencia* érvényesül (sajátos ellentettje ennek az emberi társadalomban a híres-hírheft csordaszellem.). Számos más állatfajt is említ, amelynél a koordinált csoportviselkedésnek meghatározó szerepe van, elsősorban a védelemben, a biztonságban, a pázásban, a túlélésben, hogy élelemhez jussanak és maguk ne váljanak élelemmé. Amint mondja, „Nagyon hasonló a helyzet az emberi lényeknél, mi is ugyanezen lényeges és ősi célok érdekében tömörülünk csoportba (aki ezt nem hiszi, gondoljon például a klikkesedésre akár munkahelyen, akár egzisztenciális tétet hordozó szakmai vagy társadalmi terepeken – a szerző). A dolog előnye számunkra, hogy a csoportok tagjai félelmetes hatékonysággal képesek támogatni egymást. Hátulütője, hogy kedveznek az uniformizált gondolkodásnak és cselekvésnek. Az alkotó elem lényege önmagunk felfedezése, amire nem vagyunk képesek, ha alkalmazkodási kényszerek csapdájában vergődünk.”

Feltalálósdi

A természettudomány nagy tragédiája, amikor egy csodaszép hipotézist lemészárol egy rút tény. (T. H. Huxley) / Kint a való világban a tudománynak megvan az a rút szokása, hogy kapcsolatba kerül a politikával, s nem mindig épületes eredménnyel. / A tudományhoz nem elegendő, hogy az ember elvégezze a munkát, arra is szükség van, hogy ezt kellően harsány hangon tudja közölni a világgal, és elkönyvelhesse az elismerést. / Attól, hogy valaki nagyszerű fizikus, még nem automatikusan kiváló másban is: nem profi teniszjátékos, nem jódlivirtuóz, és bizonyosan nem rátermett államfő. Kérdés, hogy az illetők is így látják-e ezt. / A természettudomány vagy fizika, vagy csak bélyeggyűjtés. (Ernest Rutherford) / A fizikával ellentétben, a kémiában a felfedezés nem mindig válasz a(z eredeti) kérdésre; talán csak egy sokkal hosszabb folyamat kezdete, melynek során megpróbálnak rájönni, mi az ördögre jó, amit újonnan felfedeztek. (Valójában ez messze nem a kémia sajátossága, és valószínűleg egyetlen természettudomány sem mentes tőle. Ez a hosszú folyamat az egyik fontos része az innovációs fejlesztésnek. – a szerző) / Mivel a vágyunk, hogy életben maradjunk, arra

készlet bennünket, hogy olyanoknak adjuk a pénzünket, akiktől erre ígéretet kapunk, a biológia is felkeltette mindenféle csodadoktor, vigéc és rugósbútor-forgalmazó érdeklődését. / Ahány tudós csak megjárta a bíróságot, tanúsíthatja, hogy nincs veszélyesebb, mint egy vita, amelyben az embernek száz százalékgig, tudományosan bizonyíthatóan igaza van. Ilyenkor azt hisszük, hogy az ellenfél ugyancsak logikusan gondolkozik – ami igen nagy hibának bizonyulhat. (És a bírót még nem is említi. – a szerző) – Idézetek a könyvből.

Szellemes és találó ez a *Feltalálósdi* cím. Egyaránt érzékelteti a könyv témakörét, annak jelentőségét, valamint az előadásmód könnyedségét. Az eredeti cím átfogóbb, s ennyiben találhatóbb is: némi humoros ízzel a „boffin”-ok természetrajzát ígéri, a boffin jelentése pedig az *Encyclopaedia Britannica* 2011 DVD-könyvtár Merriam Webster's szótára szerint: tudományos szakértő, főképp aki technológiai kutatással foglalkozik.

Pollard e könyvében igen kellemes stílusban, nemegyszer kedélyesen anekdotázva, rengeteg fontos és/vagy érdekes részlettel szolgál a természettudományok és az akarva-akaratlanul hozzájuk kapcsolódó alkotások, innovációk történetéből, felvonultatva e terület történelmének sok nagy szereplőjét, sok kevésbé ismert hőstét, és nagy jelentőségű és/vagy hasznos és/vagy kifejezetten érdekes alkotásaik hosszú sorát. Például, a Ki találta fel a gőzgépet? c. alaposabb írása kiváló illusztrációja annak, hogy az innovációk az előzmények láncolatára épülnek, olykor egyenes összefüggésben az ókori görögökig mennek vissza.

„Ahogy valójában történt” ígéri az alcím, ám senki ne várjon itt teljes tudománytörténeti igényű, azaz mélyreható, részletes esettanulmányokat – Pollard azokból csak részleteket ragad ki, belőlük viszont igen olvasmányos könyvet állít össze, amely arra is kiválóan jó, hogy felkeltse az érdeklődésünket, s kedvet csináljon a további részletek megismeréséhez. Kutatóként határozottan jók ehhez a felkészültségbeli alapjai: a Cambridge Egyetemen kitüntetéssel diplomázott archeológiából és antropológiából.

Ő maga így vezeti be e művét: „A *Feltalálósdi* nem enciklopédikus munka, és nem is bármiféle tudománytörténet. (Pedig igen! Mosolygósan, hézagosan, a 'magas tudomány' póza nélkül is ebbe tartozik! – a szerző) Inkább csak száz történet gyűjteménye, amelyeket olyasvalaki szedett össze, aki kis híján maga is tudós lett, és úgy gondolta, ezek a történetek segítenek megmagyarázni (legalább saját magának), hogy mi a tudomány, honnét ered, és miféle tevékenység valójában.”

Rágósan száraz gondolatmenet egy sincs benne. Az egész tarka, érdekes, ezerszínű, mint a tudomány számtalan ága-boga, levele, virága, tüskéje, és szellemileg igazán tápláló.

Ki hitte volna például, hogy a tudomány egyik legnagyobb óriása, Isaac Newton a pénzverde felügyelőjeként álruhában járta London kevésbé tiszteletreméltó csapszékeit, hogy „titkosszolgálati módszerekkel” szerezzen információkat a pénzhamisítókról? Milyen érdekes, hogy Anglia nagytekintélyű Királyi Társaságának – eredeti nevén Királyi Társaság a Természet Jobb Megismerésére – elődje az egymással levelező kapcsolatban álló tudósok által a XVII. században alapított, Láthatatlan Egyetemnek nevezett csoport volt. És hányan tudják, hogy a XVIII. században Hold Társaság néven kiemelkedett egy másik hasonló tö-

mörülés, amely kiemelkedően befolyásos volt, ám olyannyira informálisan működött, hogy sem alapszabályt, sem tagjainak megválasztására vagy éppen kizárására vonatkozó eljárásrendet nem dolgozott ki, soha semmit nem publikált, nem tartott rendszeres összejöveteleket, és nem vezetett tagnévsort. Igen szellemes mottó vezeti be a róla szóló részt: „Munkája során természetesen nem minden tudós ütközött elszánt ellenállásba. Közülük a bölcsőbbek klubokba tömörültek, kölcsönösen támogatták egymást, szabadon eszmét cseréltek, és alkalmanként jókat ebédeltek.” És ki hitte volna, hogy az élettani értelmű *stress* kifejezés abból született, hogy Selye nem tudott elég jól angolul?

Sok egyéb érdekesség közt olvashatunk még az első „kondigép” – szobaló! – létrehozásáról; az aszpirin, a heroin, a kevlár vagy éppen a filteres tea megalkotásáról; arról, hogy egy francia tüzértiszt már 1771-ben autóbalesetet szenvedett saját találmányú gőzkocsijával; egy meglehetősen csúnya történetet Pasteur kutatói módszereiről; egy különleges felismerésről, amelynek lényege a konyhai receptekben alkalmazott mércék szabványosítása; és arról, hogyan kaptak rá az innovációk kalózzai a frissen felfedezett rádium csaló hasznosításaira.

Dr. Osman Péter

* * *

Szvboda Dománszky Gabriella: A magyar biedermeier. Corvina, 2011, Stílusok–korszakok sorozat; ISBN: 9789631359909

Akik kevésbé jártasak a XIX. század művészettörténetében, azok feltehetően jelentős többségének a biedermeier fogalmához meglehetősen kisszerű és ezért negatív képzetek csatlakoznak: valamiféle édeskésen egyszerű, mesterkéltlen igénytelen stílust, képi és formavilágot, végső soron életérzést idéz fel. Ez utóbbira utalva, értelmezési tartományát kiterjesztették az irodalomra is. Például Ady Endre Szini Gyula kötetéről írja, hogy vannak benne „édes Biedermeier-képek” (Prózai művek 9. kötet, Cikkek, tanulmányok. Akadémiai Kiadó – Arcanum DVD-könyvtár I.), Hegedűs Géza Irodalmi arcképcsarnok. c. művében Kaffka Margit dédnagybátyjáról, Lauka Gusztávról írja, hogy biedermeier hangulatú költő, és szól Zilahy Lajos, a hajdan nagyon népszerű polgári író biedermeier hangulatokat idéző, régi nemesi világról mesélgető történeteiről, a sajátos karakterű Illés Bélát pedig asszonyok biedermeier stílusú hódolójának nevezi (Irodalmi arcképcsarnok – Arcanum DVD-könyvtár I). Amiért viszont itt beszélünk Szvboda Dománszky Gabriella kitűnő könyvéről, annak oka, hogy a biedermeier igenis fontos mint a formatervezés saját jogúvá válását megelőző idők építő- és használatitárgy-művészetének a köztudatban kevésbé élő ága és – a szerző szavaival – „a művelt és kifinomult biedermeierben a világos, józan, dísztelenségében is nagyszabású Bauhaus az elődjét tiszteli”.

A Révai Nagy lexikona 1911-ben megjelent 3. kötetének szócikkéből idézve, 1815-öt követően „Németországnak az elszegényedése magával hozta az iparművészetek, főképp a lakás berendezés, a bútór és ékszer egyszerűsítését. Ebből az egyszerűsítésből részben az angol iparművészet befolyása alatt keletkezett a biedermeier-stílus, melynek főelve a dísztelenség. Szembe helyezkedik a francia iparművészet fényűzésével és tisztán gyakorlati alapokra fekteti alkotásait. ... A célszerűség hangoztatása a bútorbán külön esztétikai értéket, az értelmi szépet teremt meg.” Jegyezzük meg itt rögtön, hogy a hétköznapok tárgykultúráját és -művészetét elsőként megteremtő nagy stílus, a szecesszió, amely a formatervezést a modern ipar fontos eszközrendszerévé tette, jelentős mértékben szintén az angol iparművészet, az Arts and Crafts mozgalom hatása alatt keletkezett a XIX. század vége felé.

Összevetve a Révaiból idézetteket a Szvoboda Dománszky Gabriella által e stílusról adott nagyívű, átfogó áttekintéssel, a tisztánlátás kedvéért ki kell emelnünk, hogy az előbbieket a biedermeier iparművészeti megjelenésére összpontosítanak, e könyvben viszont megismerhetjük képzőművészeti jelentőségét, s megcsodálhatjuk sok ilyen remekét is. A művészettörténeti könyvek szakavatott kiadója, a Corvina az e kötethez fűzött ajánlójában kiemeli, hogy „a magyar művészet történetében ez az első olyan stílus, amelyben tudatosan megjelenik a 'nemzeti', a sajátosan magyar művészet igénye, és a mi körünkben új elemekkel, vonzó helyi színekkel gazdagodik, és a 'magyar biedermeier' aranysujtásos csillogása, vidékies zamata, tempós rátartisága, de főképpen a hagyományok modern nemzeti értékévé transzponálása értékes motívumokkal szélesíti ki a stílus tárházát.”

A szerző hivatkozik a bécsi Albertinában 2007-ben megrendezett kiállításra, amelynek igen sokatmondó címe *Biedermeier – az egyszerűség feltalálása* volt. Amint idézi, annak katalógusa foglalta össze az e stílusról mára elfogadottá vált megállapításokat. Ezek szerint „a tiszta, absztrahált alakzatok, a díszítetlen felszín, a természetes formák szépségének nagyra értékelése jellemzi a (korai) biedermeiert”. A stílus fejlődéstörténetéről elmondja, hogy az az 1830-as évek közepén kezd összekapcsolódni a polgársággal, és úgy tűnik, ennek egyik oka, hogy a modern polgárosodás robbanásszerű terjedése is éppen ekkor zajlik. Az eleinte exkluzív stílust ekkortól a polgárság a maga kedvére alakította. Az új, feltörekvő réteg kedvtelve teremtette meg a korábbi kötöttségektől mentes, kényelmes és szabad élet rekvizitumait. A művészeti produktumok tömegére támadt igény, a szerényebb vagyonnal rendelkezők számára is elérhető áron. (Hasonlóképpen vitte be a szecesszió a tárgykultúrát a hétköznapi életbe, de a nagyüzemi kornak és tömeggyártási technológiáinak köszönhetően még jóval szélesebb társadalmi körök számára, egyszerre és egymással kölcsönhatásban teremtve ízlést és igényt, valamint piacot.) Térhódítását illetően olvashatjuk, hogy a XIX. század elején megkezdődött a „világművészet” kialakulása, a nagy művészeti kiállítások, valamint az egyleti keretekben működő, országról országra, városról városra utazó múkiállítások a stílustendenciák gyors megismerését eredményezték, az iparművészeti formák terjesztésében pedig részes a sajtó is: a XVIII. századtól számos metszet, mintalap és szakfolyóirat mutatta be a mindenkori legutolsó művészi divatot.

A biedermeier színre lépésének korszaka, támasza és társadalmi-gazdasági háttere – írja – a napóleoni háborúk utáni konszolidáció ideje, midőn az európai társadalom minden szegletében hatalmas változások mentek végbe. A polgárság súlya megnőtt, s az elmaradotabb részeken is megindult a polgárosodás. A tudomány és a technika fejlődése óriási volt, tünőben az analfabetizmus, a gőzsajtó feltalálásával széles körű nyilvánosság alakult ki, az olcsó és nagy példányszámú újságok soha nem látott gyorsasággal tárták az információt a közvélemény elé. (Mai fogalmunkkal tehát megszületett a hatékony tömegmédiá, s a korral karöltve megteremtette és gyorsan bővítette a maga vevőközönységét.) Ezt azonban olyan hatalomgyakorlati fordulat követte, amelyben „a túlélés stratégiája a belső építkezés lett. ... A menekülés az otthon négy fala közé, a privát szférába nem valami ködös elvagyódás volt az idill után, hanem szembenézés a realitásokkal.”

Magyarországon – írja – József nádornak a magyar főváros modernizálása érdekében kifejtett munkássága máig hatóan meghatározza a főváros arcát. Ő hozta létre a korszakos jelentőségű Szépítő Bizottmányt, amelynek megalakulása után az addigi véletlenszerű építkezéseket a tudatos várostervezés váltotta fel. A működésüket meghatározó nádori terv nem a klasszicizmus ideális városát rajzolta fel, hanem egy jól lakható, közlekedési és higiénés szempontból újszerű lakóhelyet, és bizton állítható, hogy a magyar biedermeier legértékesebb produkciója a városrendezés volt. A korszak építészete kapcsán Szvoboda Dománszky a biedermeier emberközpontú világáról beszél, amelynek egyik emblemikus megtestesítője a szépséges szekszárdi vármegyeháza, Pollack Mihály munkája. A biedermeier életmód által felkeltett új igényeket kiszolgáló új megoldásokat felmutató fővárosi lakóépületek is gondot fordítottak a használhatóságra, az ökonomikus kialakításra. Olyan építészeti felfogás lépett színre, amely a lakó otthonigényét elégítette ki, gyakran igen kellemesen. S a biedermeier életmód korántsem korlátozódott a városokra, hanem kibontakozásának kitüntetett helyei lettek a vidéki birtokos nemesség által emelt köz- és magánépületek tucatjai szerte az országban. (A Révai szócikke kiemeli, hogy nálunk Esterházy, Széchenyi, Győry, Szapáry kastélyai s a vidéki kúriák *ma is* – 1911-ben! – tele vannak biedermeier emlékekkel.)

Magyar biedermeier: a vármegyeházák építése éppen a biedermeier idején kapott nagy lendületet. A rendszerint helyi erőkkal történő kivitelezés folytán a részletek gyakran mutatnak vidékies elemeket, az egyes ismeretlen helyi mesterek által alkotott épületek pedig „gyakran egészen népies formában szolgálták a közügyet”. Nyilvánvaló, hogy ugyanez érvényesülhetett a nemesség vidéki építkezéseinél is, s határozta meg a „magyar biedermeier” épületeinek arculatát.

A hódító stílus és az abban kifejezett életérzés természetesen megjelent a belsőépítészetben is. A kötet szépen illusztrált, mélyreható áttekintést ad az otthonok biedermeier tárgykultúrájáról, bemutatva annak számos karakteres alkotását. Innen idézve, a biedermeier enteriőr az ember kötöttségektől mentes mindennapi életét igyekezett szolgálni, amit a berendezés átalakításával értek el. A lakóternek és berendezésének ezt az átalakítását a szerző részletesen elemzi, kiemelve benne a bútorművészet új stílusát formákban és anya-

gokban. (S említsük meg, hogy annak többé-kevésbé egyenes folytatásáról művészettörténetileg alapos, ugyanakkor élvezetesen jó és gyönyörűen illusztrált képet ad a Corvina és az Iparművészeti Múzeum egy korábbi, közös kötete: A magyar szecesszió bútorművészete – I. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2009/6. sz.)

Gazdaságfejlesztés: Magyar földön a biedermeier enteriőrt gyakran importáruval rendezték be, Párizs és Bécs gyárainak termékei özönlöttek ide, s az arra hivatott kortársak elkeseredve konstataáltak, mint vándorol a mezőgazdaságból származó kevés tőke külföldre – írja a szerző, majd a következőkkel folytatja. Kossuth Lajos az 1840-es évek elején lépett fel a magyar ipar támogatása, termékeinek védelme érdekében civil szervezetek alapításával. Előszörként 1841 őszén az Iparegyesület jött létre, amelynek célja a hazai műiparosok támogatása és oktatása volt, elnöke a hazafias arisztokrácia egyik fő alakja, Batthyány Lajos lett. Kossuth ezen belül nagy energiával szervezni kezdte az első Iparműkiállítását.

Ami ezután e téren következett, az példaértékű, s az arról, főként a benne megtestesülő fejlesztő igyekezetről a szerző által adott összegzés a legtalálósabban két szóval kommentálható: „régí dicsőségünk”, hozzáfűzve, hogy „lenne mit tanulnunk tőlük”. Mindebből már csak egy vonást idézünk: a biedermeier terjedésének a stílusok történetében először a sajtó is részese. A különféle divatlapokat, mint a *Journal des Luxus und der Moden* (Weimar), vagy a *Magazin für Freunde des guten Geschmacks* (Bécs) – ezeket emeli ki Szvoboda Dománszky – a magyarországi felsőbb körökben is ismerték, mi több, a vasárnapi iskolában az asztaloslegényeknek tanítottak belőlük.

A kötet nagy hányadát a magyar biedermeier képzőművészetének igen alapos, szakszerű, nagy művészettörténeti és történelmi értékű, és szépséges bemutatása teszi ki, nagy örömmel szolgálva minden művészetkedvelőnek.

Dr. Osman Péter

* * *

Rainer Zerbst: Gaudí. 1852–1926; Antoni Gaudí i Cornet. Az építészetnek szentelt élet. Vince Kiadó, 2011; ISBN: 3836529570

„Először: ő a legkatalánabb katalán. Másodszor: a legzseniálisabb építész, valamennyi lehetséges megoldás kitalálója, kimeríthetetlen teremtő, mindig eredeti, ősi és logikus, persze a saját világában. Harmadszor: ő az az építész, aki mindenkinél 'vallásosabb' és 'hívőbb' házakat és székesegyházakat épített – a hitet még alkotásainak szerkezetéről is le lehet olvasni.” Gabriele Fahr-Becker idézi a Barcelonában tanult uruguayi művész és művészetelméleti tudós Joaquim Torres Garcia szavait Gaudíró, a Vince Kiadó nagy stílusok sorozatában megjelent nagy átfogó művében, a *Szecesszió* c. kötetében (Vince Kiadó/Könemann, 2004). A továbbiakban így beszél róla: „Gaudí öntörvényű, kivételes jelenség, mégis része a 19. szá-

zad vége mozgalmának, amely megkísérelte lerázni magáról a közelmúlt terhét, megpróbált visszanyúlni a 'tisztá' formához, például a gótikához. ... A természetben látta minden dolgok rendjét, és saját hazáját is egyfajta művészeti hagyatéknak tekintette. ... Gaudí oeuvre-jét átjárja a teljesség, az arányosság és a kiegyensúlyozottság iránti vágy; az a komplex építészeti rendszer, amelyet ő képvisel, rangos egyedi jelenség az építészet történetében."

Az Encyclopaedia Britannica 2011 Ultimate Edition DVD-ROM azzal indítja a róla szóló nagy szócikkét, hogy egyéni építészeti stílusát a formák szabadsága, a színek és a textúrák érzékisége és az organikus egység jellemezte. Josef Wiedemann, a Münchener Műszaki Egyetem professzora azzal jellemezte, hogy „Épületei enyhet adó oázisok a funkcionális építmények sivár világában, ékkövek az unalmas hársorok között, melodikus ritmusokkal lüktető alkotások környezetük halott tömegében.” És e jellemzésben foglaltakon még messze túlmegegye élete főműve, a Sagrada Familia, az egészen egyedülálló Güell-park, és több más alkotása is. Akik akár laikusként is kedvelik az építőművészetet, kétségkívül egyöntetűen tanúsítják: ő az építészet „űrkorszakát” megelőző időszak építészgénuszaik között az egyik leginkább emblematiszta alkotó, s bizonnyal a legjelesebb azok közül, akik építményeik hétköznapi funkcióit a küllem tündérvilágával ötvözték.

Rainer Zerbst e kötetének borítóján fontos alcím áll: A teljes életmű – ennek ismertetését adja az album. Bevezető tanulmánya is ennek tükrében tekinti át Gaudí pályafutását, „egy építészetnek szentelt élet” mottóval. Amint írja, az építészet iránti érdeklődése már az iskolaéveiben kezdődött, 17 éves korában pedig azért utazott Barcelonába, hogy építészetet tanuljon. Egyetemi évei nemcsak az építészet iránti lelkesedését, hanem heves (alkotói) temperamentumát is felszínre hozták. Tanárai, látva tehetségét és önálló gondolkodásmódját, nem vonták kétségbe az építészeti fakultás elnökének álláspontját, amely szerint ez a diák, akinek sikerült átjutnia a vizsgán, vagy zseni, vagy örült.

Zseni vagy örült: Láthatjuk itt a felvételi vizsgatervét, amelyen már megragadóan mutatkozik meg Gaudí törekvése, hogy eltérő építészeti stílusok ötvözése révén a művét egyéni jegyekkel ruházza fel. A képhez csatlakozó szöveg pedig elmondja, hogy a stíluskeverék valószínűleg elképesztette Gaudí tanárait, azonban a terv az egyetemen egyáltalán adható legalacsonyabb, „elégséges” minősítést kapta. *Zseni vagy örült:* „E véleményemmel Gaudí még sokszor találkozott karrierje során. Annál is inkább, mivel tanulmányainak egyébként szabályszerű befejezését követően rövidesen szakított az uralkodó építészeti normákkal, és a maga útját járta.” – írja Zerbst. Ez az út pedig csodálatos életművet eredményezett – mindezekfelett a zseni tehetségével következetesen kiteljesített minőségben. Az alkotásokat részletesen bemutató fejezetek sorrendjében: / Casa Vicens / Casa El Capricho / Finca Güell / Palacio Güell / Colegio Teresiano / Casa Calvet / a Colòmia Güell kriptája / Bellesguard / Güell-park / Casa Battló / Casa Milà / Sagrada Familia / Finca Miralles / A palmai katedrális / Az astorgai püspöki palota / Casa de los Botines / Egy New York-i szálloda terve (amely sajnos nem jutott tovább néhány rajznál) / Bodegas Güell.

Ez a szikár felsorolás szinte alig mond valamit az életmű valódi gazdagságáról, amely Gaudí alkotásainak részleteiben, építményei általa tervezett alkotóelemeinek, külső és belső dekorációinak, belsőépítészeti kialakításának és berendezésének káprázatos, sokszor szó szerint mesés világában teljesedett ki. Már pályafutásának egyik korai remekét, a Casa Vicenst is így jellemzi Zerbst a róla szóló fejezet bevezetőjében: „Nehéz lenne különcködőbb bemutatkozást elképzelni egy fiatal építész számára. A szemlélő az Ezeregyéjszaka tündérkastélyával találja szemben magát. Ráadásul a valóságban egész kis ház... Egyesíti magában a spanyol polgári hagyományokat (a bámulatosan olcsó követ) és a több évszázados arab tradíciót. Gaudí teljesen egyedülállót alkotott ebből az épületből azzal, hogy az alsó rész többé-kevésbé spanyol mintázatú, a tető felé haladva pedig a ház egyre inkább arabba vagy talán perzsává válik.”

Szintén e korai korszakának alkotása a Finca Güell, amelynek kialakításából itt egy részlet leírását emeljük ki Gaudí sokoldalú tehetségének újabb megnyilvánulásaként, s egyben ízelítőül Zerbst leíró stílusából: „A kapusházat az istállókkal összekötő kapu a vas művészi megmunkálásának kiemelkedő példája, s bizonyítja Gaudí tervezői és szerkesztőmérnöki képességeit. Majdnem 5 méter széles és egyetlen szárnya van, azaz felfüggesztése egyoldalú. Ha a szokásokat követve szimmetrikus kaput tervezett volna, az egész egy börtön bejáratára hasonlított volna. Ehelyett a vaskapu csúcsát valamivel több mint 10 méternyi magasságban helyezte el. A kapu alsó felének mintázatát fémből készült, rendkívül áttetsző négyzetrácsok adják. Efelett sodró vonalvezetésű sárkányfigura emelkedik, ijesztően széttárt állkapcsokkal. Ő a kapu névadója, s egyben korai példája Gaudí szimbolizmusának. A sárkány a kertet vigyázza, s bármennyire a fantázia játéka tűnhet is a körvonalait alkotó szecessziós görbuletek cirádái folytán, mégis nagyon hatékonyan játssza szerepét: ha valaki megpróbálja kinyitni a kaput, a sárkány felemeli vaskarmokkal ékesített lábát.”

Tervezői és technológiai eszköztáráról így beszél a szerző: „Nem könnyű elgondolni, mit ért volna el Gaudí, ha rendelkezik olyan korszerű építőanyagokkal, mint például a vasbeton. Még az is elképzelhető, hogy ezeket elutasította volna. Lényegében tartózkodott a cement használatától, holott bizonyosan hozzájuthatott volna. A tartóelemeket előszeretettel építette téglából. Noha szerkezetei inkább extravagánsnak tűnhetnek, a déli nap fényében ragyogó felületek pedig drágának, Gaudí a közönséges anyagokat részesítette előnyben, és mindig visszanyúlt szülővárosának kézműipari hagyományához, azaz a kerámiához és a kovácsoltvashoz. Csodáit a legegyszerűbb anyagokból alkotta meg. Ebben talán a természetet tekintette mintának. Egyre távolabb került az építészet műviségétől, s egyre közelebb jutott a természethez. ... Igazi pragmatikus volt. A korabeli építészektől eltérően nem rajzasztalon dolgozott. Mindig kinn volt az építési területen, megbeszélte a műveleteket a munkásokkal, újragondolta őket, s elvette valamely elgondolást, újabb vázlatokat készített. Rajzai inkább impresszionista skiccekre, mint tervrajzokra emlékeztettek. Gaudínál az építkezést mindig kísérletezés előzte meg. ... Pragmatikus megközelítésének hátrányai is voltak. Nem volt

teoretikus, így nem hozott létre szorosan vett iskolát, és korai éveinek néhány munkáját leszámítva, írásos dokumentumokat sem hagyott hátra.”

Beszámolni egy építészetnek szentelt élet zsenialitással szárnyaló mives remekeinek csodavilágáról, Gaudí épületeiről, fantasztikus homlokzatairól, bizarr kéményeiről, parkokról, mozaikborításokról, bútorokról, ablakok cirádás formáiról, lépcsők arabeszkjeiről, lámpatestek szépségéről, olykor meséket, máskor gótikus templomokat idéző enteriőrökről? „Jaj, sose jártas istennő-nyelvben az emberi fej!” (Szobrok a dzsungelben, Weöres Sándor fordítása). Zerbst viszont – akinek szakmai háttéréről e kötetben a Taschen sajnos semmit sem árul el, és arról meghökkentő módon a Google sem hoz fel érdemi információt – ezt kitűnően teljesíti. Ismertetései, leírásai egyszerre szakszerűek, részletesek és olvasmányosak, s belőlük nemcsak Gaudí művészi életművét, hanem a korához való viszonyát is megismerhetjük. A szöveghez 372 színes fotó, 17 alaprajz és 2 helyszínrajz csatlakozik, gyönyörű képtárrá is téve az elegáns albumot.

Egy ízben megkérdezték tőle – írja Zerbst –, hogy a Sagrada Familia a nagy katedrálisok egyikének számít-e. Így felelt: „Nem, az eljövendő újak közül az első”.

Dr. Osman Péter